

מסרבים להיות אויבים

תמימותו של הקיבוצניק מהרי השומרון שחתר לדיאלוג עם הערבים התנפצה מול עמדותיהם. תכניתו לחיים משותפים בשוויון מוחלט יצאה כספר < עמ' 21

מי בעל הבית

הנער שגדל בקיבוץ על קו התפר אינו מאמין במפגשי ילדים יהודים-ערבים ומבקש חיים משותפים מתוך שוויון מלא וויתור על שליטה במשאבי מדינה. תוכנית לציונות אזרחית / יצהר ורדי

– שהמפגש יוביל לדיאלוג, והדיאלוג להסכמות. הוא האמין שהמפגשים האלה יצמיחו דור שידע את יוסוף ויוכל להוביל את מדינת ישראל לעתיד משותף באמת. אבל התמימות הזאת התנפצה גם כאן. השותפים הערבים בתוכנית הבהירו לו כי לא יסבלו את השליטה היהודית בניהול הכספי של ההכנסות וההוצאות בפרייקט – "הרי ברור שמי ששולט בפרייקט התקציב קובע את עתידו של הפרייקט". גם סוגיית הנרטיב ההיסטורי עוררה מחלוקות עמוקות, ובכלל – האמונה במפגשי הילדים נסדקה במהירות.

מחקרים אקדמיים לימדו את דיכטר שהעמדות הסובלניות המתפתחות במפגשים אלה נכחדות כעבור שבועות ספורים, והנערים חוזרים לעמדותיהם המקוריות. המפגשים האלה, המתנהלים בכוח המנותק מעולם המבוגרים, הם "קפסולת זמן מנותקת מהקשר של תהליך חינוכי, תענוגי, חוויתי נעורים נשכחת". ובכלל, השלכת אתגר הדריקיום על הילדים, ברוח "תשמוד על העולם ילד – כי אנחנו כבר לא מצליחים", היא תקווה עקרה, המנצלת את הילדים באופן לא מוסרי.

חיים משותפים, הבין דיכטר, לא יצמחו מתוך כיתות הלימוד אלא מהמורים, מההורים ומהמבוגרים בכלל, למשל בפעילות פוליטית מקדמת שוויון, ביישובים משותפים כמו נווה שלום ובכתי הספר הדרלשוניי, שקהילותיהם מונות כיום כ-6,000 איש. חשוב גם השיתוף במשאבי התודעה (סמלי המדינה, שמות רחובות וכיו"ב), אבל השינוי החשוב מכל הוא תמורה ממשית ביחסי הכוח הממשיים ובשליטה במשאבים החומריים: תשתיות, תכנון, תעסוקה וכלכלה.

להציל את הציונות

התוכנית האופרטיבית של שולי דיכטר אינה מדרבת על עוד מעצקים, תקציבי פיתוח חד פעמיים ו"הגדרת העוגה" אלא על שוויון מלא, ממש ומחוק, בין אזרחי המדינה הערבים והיהודים. הציונות האזרחית היא לדירי מסדר-התודעה היחיד שיאפשר חיים משותפים באמת. לא ציונות משיחית, לא צבאית ולא קרקעית, אלא "חלוקה עם האזרחים הפלשתינים בישראל בכל משאבי המדינה, מתוך שוויון אמיתי, מלא וגמור".

היהודים, אומר דיכטר, לא ינטשו את הציונות, והפלשתינים אזרחי ישראל לא ימחקו את מודשת הנכבה. שתי הקהילות האלה נצרפו באסונות, אסונות שיוסיפו לחיות בזיכרון הלאומי, והגלגל לא ישוב לאחור: הערבים לא יעלמו, והיהודים לא יחזרו לארצות מוצאם. אבל את העוול אפשר לתקן – וכך להציל את הציונות. כי אם "הכשל הציוני" הוא האיישוויון המוכנה בו, הרי שתיוקונו הוא חיים שוויוניים עם הפלשתינים תושבי ישראל.

הדרך, למען הסר ספק, ארוכה: נדרש כאן ויתור על השליטה היהודית הבלעדית במשאבי המדינה, ובעיקר בקרקע. דרושה בנייה אינטנסיבית של אזורים תעשייה בשטחי הרשויות הערביות (אזורים שהם המקור העיקרי, לפי מירב ארלוזורוב מ-TheMarker, לפעור העצום בין הכנסות הרשויות המקומיות). נדרשת מעורבות ממשית של הציבור הערבי בניהול המדינה בכל הממדים והרמות. בקיצור, נדרשת כאן הזדמנות שווה באמת ליהודים ולערבים. לא נדבנות – גם לא כזו של ארבעה מיליארד שקל (תוכנית ממשלתית להקצאת משאבים לערבים, 2000) – אלא שוויון.

המשימה הזו גדולה וקשה הרבה יותר ממפגשי-נוער ואירועים חברתיים-תרבותיים משותפים. שותפות, כמו שחיה ונהיגה, אי אפשר ללמוד בהתכתבות, ולבנייתה של שותפות אמיתית נלווים "כאבי-שוויון" רבים. אבל זו הדרך היחידה הפתוחה בפנינו, שכן אין די בטיפוח יחסים אישיים טובים, ואין תחלת לסיטואציה שבה היהודי מאציל מטונו על הערבים. מנחות וחסדים אינם מתכוון לעתיד משותף אלא לדריקיום של סוס ודוכנו. רק אם נבין זאת, נבין "על מה בעצם הם כועסים כל כך".

שולי (שלום) דיכטר גדל בקיבוץ מענית, שעלה על הקרקע בתחילת שנות הארבעים כיתר ראשונה ב"קו התפר" – טריז יהודי ראשון בין היישובים הערביים בשומרון. הטריז הזה הוחרד "לתוך ההרים (הרי השומרון) שהטילו אימה בימי המאורעות ונתנו מחסה לקני מרצחים", בניסוחם של ראשי הקיבוץ הארצי.

מענית, דרך אגב, פירושה התלם הראשון בשדה, שנועד לסמן התחלה חדשה, ואת הבחירה בשם הזה אישש לימים גיורא, רכז הפלחה של הקיבוץ, שהדריך את הנער דיכטר בחריש: "את האדמה של התלם הראשון אתה חייב לזרוק דרומה (לכיוון שכונת קוצייה שבבאקה אל-ערביה). אל תוותר אפילו על סנטימטר כאן. התלם הראשון בשדה חייב להפוך את האדמה על הדרך ממש, בצד שלהם. שידעו מי כאן בעל הבית". ועל זה בעצם הספר הזה: על השאלה מיהם כאן בעלי הבית.

דיבורים אינם פתרון

כבר בגיל הגן ידע הילד שולי דיכטר שהערבים "ברחו ואין להם איפה לגור", ושנים ספורות אחר כך ביקר אצל זידאן כהא מהכפר הסמוך אום אלקוטוף, שעבר ברפת של מענית. כאום אלקוטוף, ואחד כך בסמינרים לערבית בגבעת חביבה, שייף דיכטר את הערבית שלו, מתוך אמונה שהשפה יוחסי ירירות אישיים הם הדרך לפתורנו של הסכסוך הפנים-ישראלי. מתוך ביטחון תמים בכך שכל דבר אפשרי לפתור דיבורים, כמו בשיחות הקיבוץ.

האמונה השגויה הזו הובילה אותו בגרותו לשכנו בבאקה אל-ערביה עם הצעה "מבריקה" להקים קניון משותף על שטחים השייכים לקיבוץ; השותף הערבי יביא את החומרים. אבל מה יביא הקיבוץ לעסקה, שאל השותף, ודיכטר השיב: "את האדמה".

"אבל האדמה הזאת היא לא באמת שלך", השיב השותף, "אין תביא משהו שהוא לא שלך".

זו לא הייתה המהלומה הראשונה שחטפה השקפת העולם של דיכטר, וגם לא האחרונה. כשיזם מפגשי יהודים-ערבים בגבעת חביבה לא היה לו ספק שזו הדרך הנכונה

ותן לכם ארץ אשר לא יגעת בה וערים אשר לא בניתם ותשבו בהם כרמים וזיתים אשר לא ינטעתם אתם אכלים (יהושע כד, יג) "מבעד לכוונות הטובות" הוא ספר אפור, ולא תאמינו – זו המלצה. כי בביצת הכתיבה המלודרמטית והצעקנית, האנטי-טיוענית וחובבת ההפרזות שבה אנחנו מבוססים אפשר רק לשמוח על אי כזה של שפיות מנומקת. לא תמצאו כאן "אפרטהייד" ולא "בוגדים", לא "יודי-נאצים" ולא "גיס המישי", ובעצם שום דבר הצבוע בשחור-לבן. יש כאן תקווה, אבל גם היא מעשית וחומרית, וצבעה כגון האדמה.

הספר האפור הזה מספר על ציבור אפור, לפחות יחסית: ערביי ישראל. אפור במובן זה שרצונו של הציבור הזה בעיקר בשקט ובחיים סבירים. "אנחנו לא רוצים לשחרר את פלסטין, אנחנו רוצים עבודה ופרנסה", אמר צעיר ערבי מנצרת לג'קי חורי מ"הארץ" לקראת הבחירות הקרבות. "אנחנו רוצים לשמוע מה מתכננים לנו – איפה נבנה בית ואיפה נעבוד". וכך גם פתחי, בספרו של דיכטר: "אני לא מרבר פוליטיקה... אנחנו רוצים לחיות, לא להתעסק בפוליטיקה. תן לעבוד".

גם המחאה של הציבור הזה שקטה וסבירה, בדרך כלל: קיטורים, הפגנות, ראיונות בטלוויזיה. ובכל פעם שערביי ישראל חודגים מן הנתים השקט הזה אנחנו תמהים: על מה בעצם הם כועסים כל כך?

מתחת לפני השטח

הספר הזה הוא גם סיפורו של אדם פרטי וספציפי, קיבוצניק יהודי חילוני, שעבר תהליך ארוך ומכאיב של התפכחות, ומבקש לשתף אותנו בתהליך הזה. כי הוא יודע מה מבעבע מתחת לשקט שבין "התפרעויות", ומה תוסס בלבם של כעשרים אחוז מתושבי ישראל. ואין לו ספק שבספר הזה הוא מציג בפנינו את החלופה הטובה היחידה למציאות הנוכחית, את הסיכוי היחיד לחיים נורמליים במרחב הזה. זה אינו ספר של "יודים ובוכים" אלא טקסט על חדטה, לימוד, תיקון ותקווה מעשית מאוד.

מבעד לכוונות הטובות מתווה לחיים משותפים של יהודים וערבים בישראל

שולי דיכטר הקיבוץ המאוחד, 2014, 163 עמ'

נדרשת הזדמנות שווה באמת ליהודים ולערבים. בית הספר הדו לשוני, ירושלים

צילום: קובי גדעון, פאלש 90 למצולמים אין קשר לכתבה

* יצהר ורדי הוא מבקר ספרות, עורך ומתרגם